

Çocuk Evlerinde Çalışan Çocuk Bakım Elemanlarının Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma

A Qualitative Research on the Problems of Child Care Personnels Working in Children's Houses

Melike SEMERCİ¹- Kübra TUTAL²- Burak ACAR³- Ömer Miraç YAMAN⁴

Abstract

In this study, it is aimed to put forward the difficulties and problems faced by care personnel working in children's residential homes in the context of institutional, systemic and socio-demographic variables. This study was conducted with qualitative research method. Interviews were conducted with 20 care personnel working in children's residential homes in Istanbul (19) and Yalova (1). These interviews were conducted in-depth interviews through a semi-structured interview form. As a result of the findings, it was found that the care personnel had negative experiences in terms of difficulty of working system, inadequate in-house trainings, problems experienced with institutions, associations, volunteers, neighbors and house supervisors and their own personal characteristics such as age, gender and being married. Reorganizing their social rights, eliminating the existing problems, re-determining the workload by considering the age groups as well as the number of children they are responsible for, increasing the qualifications of the employees by increasing in-service trainings are important in terms of increasing the professional satisfaction and functionality of the care personnel.

Keywords: *Child House, Children's Residential Homes, Caretaker, Residential Youth Care Worker, Social Service.*

Öz

Bu çalışma ile çocuk evlerinde görev alan bakım elemanlarının iş yaşamlarında karşılaştıkları zorlukların ve sorunların; kurumsal, sistemsal ve sosyo-demografik değişkenler bağlamında ele alınarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırma için İstanbul (19) ve Yalova (1) şehirlerinde bulunan çocuk evlerinde çalışmakta olan 20 çocuk bakım elemanı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda bakım elemanlarının; çalışma sisteminin zorluğu, kurum içi eğitimlerin yetersizliği, kurum, dernek, gönüllüler, komşular ve ev sorumluları ile yaşanan sorunlar ve yaş, cinsiyet, evli olmak gibi kendi kişisel özelliklerinin getirdiği birtakım zorluklar noktasında olumsuz deneyimler yaşadıkları tespit edilmiştir. Buna ilişkin olarak; bakım elemanlarının sosyal haklarının yeniden düzenlenerek mevcut aksaklıkların giderilmesi, sorumlu oldukları çocuk sayısının yanında yaş gruplarının da dikkate alınarak iş yükünün yeniden belirlenmesi, hizmet içi eğitimlerin yapılandırılarak çalışanların niteliklerinin artırılması mesleki doyum ve işlevsellik noktasında önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Çocuk Evi, Çocuk Kurum Bakımı, Bakım Elemanı, Çocuk Evi Sorumlusu, Sosyal Hizmet.*

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı, melikesemerci1997@gmail.com.

² Sosyal Hizmet Uzmanı, kubra.tutal49@gmail.com.

³ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Bölümü, burakacar@istanbul.edu.tr.

⁴ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Bölümü, omy@istanbul.edu.tr.

ORCID Numarası\ORCID Numbers: 0000-0002-6383-8340¹ / 0000-0003-3245-2127² / 0000-0003-4765-3319³ / 0000-0001-9989-8575⁴

Giriş

Çocukların fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerine uygun sağlıklı bir ortamda yetiştirilmesi için pek çok farklı disiplinde bilimsel araştırmalar yapılmaktadır⁵. Çocuğun büyüme ve gelişiminin sağlıklı bir şekilde tamamlanma süreci aile, okul, toplumsal kurumlar gibi farklı alanların ortak sorumluluğunu gerektirmektedir. Bunun yanında aile hayatından yoksun olarak büyüyen çocukların yetiştirilmesinde toplumsal koruma sistemi içerisinde oluşturulan hizmet modelleri ile çocuğun bakımının sağlanması söz konusu olmaktadır. Bu hizmet modelleri içerisinde en yaygın olan hizmet modeli kurum bakımındır.

Ülkemizde son yıllarda korunmaya ihtiyacı olan çocuk alanında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda kurum bakımı yönteminin önemli bir değişim göstererek yeni bir bakım modeli anlayışının benimsenmeye ve uygulanmaya başlandığı görülmektedir⁶. Yeni anlayış çerçevesinde kurum bakımı hizmeti yapılandırılarak koğuş tipi çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları yerine daha küçük gruplarla ev ortamını esas alan çocuk evleri, çocuk evleri sitesi (sevgi evleri) ve çocuk destek merkezleri modelleri yaygınlaştırılmaya başlanmıştır⁷. Öyle ki 1983 yılından itibaren Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesindeki çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında barınmakta olan korunmaya muhtaç çocuklar, 2000 yılında alternatif bir model olarak çocuk evleri hizmet modeli kapsamında bakım ve koruma altına alınmaya başlanmıştır⁸. Dolayısıyla ilk çocuk evinin Ankara’da açıldığı zamandan bugüne gelindiğinde 2018 yılında kuruluş bakımı altında bulunan 14.214 çocuğun 6.199’u çocuk evlerinde, 6.383’ü çocuk evleri sitelerinde, 1.632’si çocuk destek merkezlerinde kuruluş temelli yeni bakım modellerinden faydalandığı görülmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ismi geçen kurum bakım modellerinden faydalanan çocuklara ilişkin; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinin (b) bendinde “Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk”; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; 1. Ana veya babasız, ana ve babasız, 2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, 3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, 4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk şeklinde tanımlanmaktadır. Çocuk Koruma Kanununun 3. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin (1) nolu alt bendinde ise; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk şeklinde tanımlanan çocuğa yönelik aynı kanun kapsamında haklarında bakım ve/veya barınma tedbirinin uygulanması kararı verilen ya da verilecek çocuklar tanımı bulunmaktadır. Bu bakım modelleri arasında yer alan ve çalışmamızın da odağını oluşturmakta olan çocuk evleri hizmet modeli Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe göre; *her ilin sosyal, kültürel açıdan çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde tercihen il merkezinde okul ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde 5 ila 8 çocuğun kaldığı evler* olarak tanımlanmaktadır. Bu hizmetin uygulanması ve işlemleri (ev açılması ve ev işleyişi); mali disiplinin yönetilmesi, denetlenmesi, çocuk evleri arasındaki koordinasyonun sağlanması, takibi, çocuk evlerinde çalışan personellerin takibi, denetimi gibi sorumlulukları bulunan Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezleri (ÇEKOM) tarafından yürütülmektedir.

Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında yönetmeliğin (2008) 5. maddesinde yer alan koruyucu aile ve evlat edinme hizmetinden yararlandırılmayacak çocuklara öncelik tanınması, çocuklar arasında cinsiyet, yaş, kardeş olma gibi durumların değerlendirilmesi, aynı evde kalması uygun bulunan en küçük ve en büyük

⁵ Yıldırım 2013, 1.

⁶ Koşay 2013, 5.

⁷ Şavlı 2018, 51.

⁸ Yaşar 2013, 211.

çocuk arasındaki yaş farkının en fazla üç yaş olması gibi (seçilen çocukların kardeş olması durumunda ise yaş farkı aramamak) belirleyenler; bu hizmet modelinden yararlanacak çocukların kabul kriterlerini içermesinin yanında çocuk evleri hizmet modelini diğer hizmet modellerinden ayıran özellikleri oluşturmaktadır⁹. Çocuk evleri hizmet modelinde; çocuk evlerinde ve çocuk evleri koordinasyon merkezlerinde olmak üzere iki farklı alanda personel görev almaktadır. Çocuk evleri koordinasyon merkezlerinde görevli olan meslek elemanları; çocukların belirlenmesi, çocuk evine kabulü gerçekleşen çocuğa yönelik mesleki çalışmaların yapılması, çocukların aile ve yakınlarıyla görüşmelerinin ayarlanması, aile ve çocuk arasında bağlantı kurulması, çocukların hukuki sorunlarının giderilmesi, çocuk için gerekli raporların tutulması, sağlık hizmetlerinin verilmesi, sosyal ve kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi gibi hizmetlerin uygulayıcısı durumundadır¹⁰. Çocuk evleri personelleri ise kendi içerisinde çocuk evleri sorumluları ve bakım elemanları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çocuk evlerinde verilecek hizmetin koordinasyon kurulunda alınacak kararlar doğrultusunda uygun görülen hizmetlerin mesleki rol ve değerleri çerçevesinde yürütülmesini sağlayan; sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, öğretmen, sosyolog gerektiğinde koordinasyon merkezinde görevli personel veya üniversitelerin sağlık, sosyal, eğitim bilimleri bölümleri mezunlarından ve bu konuda eğitim programına tabi tutulmuş kişiler arasından il müdürlüğünce seçilen uygulayıcılar olarak çocuk evleri sorumluları görev yapmaktadır. Araştırmanın ana konusunu oluşturan çocuk bakım elemanı ise; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe göre; *kız meslek liselerinin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümleri ile fakülte, yüksekokul veya sağlık meslek liselerinin hemşirelik bölümü mezunları veya lise mezunu olup, çocuk bakımı konusunda sertifika sahibi olanlar arasından seçilen bakım elemanlarının çocukların bakımından ve gelişiminden sorumlu ana personeller olması beklenmektedir.*

SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından bakıcı anneler/bakım elemanlarıyla ilgili ilk kapsamlı düzenleme 2008 yılında çıkarılan “Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik”tir. Yönetmeliğin 13. maddesine göre (2008) bakım elemanlarının görev ve sorumlulukları şu şekilde belirtilmiştir:

- a) Çocuk evinin tertip ve düzenini sağlamak, çocuklara sağlıklı aile ortamının hazırlanmasında yardımcı olmak, çocukların sağlık, temizlik, yemek yeme, giyinme, soyunma, uyku ve alt temizliği ile yakından ilgilenmek,*
- b) Çocukların öz bakımlarını yapmak ya da yardımcı olmak,*
- c) Çocukların beslenmeleri ile ilgilenmek ve yemek yemekte zorluk çeken çocuklara yardımcı olmak,*
- ç) Çocuklara günlük yaşamda rehberlik etmek,*
- d) Bakıcı anne/bakım elemanı çocukların gelişimi ve çocuk evinin işleyişine ilişkin her türlü işte çocuk evi sorumlusuna karşı sorumludur.”*

Bununla birlikte yönetmelikte bakım elemanlarının çalışma sistemleri 24 saat şeklinde belirlenmiş olup çalışma gün ve saatleri, çocukların günlük yaşamları dikkate alınarak aylık olarak düzenlenmektedir. Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik doğrultusunda çıkarılan Genelgenin (2008/12) 2. maddesinin e bendinde bakım elemanı/bakıcı annelerin; evin sorumluluğunu alabilecek yaş ve nitelikte olması, söz ve davranışlarıyla çocuklara örnek teşkil etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu maddede bakım elemanının evin sorumluluğunu alabilecek yaş ve nitelikte olması ifade edilmekle birlikte buna yönelik standartlar spesifik olarak ortaya konulmamıştır¹¹.

⁹ Yüksel 2017, 25.

¹⁰ Ketten 2017, 46-47.

¹¹ Yaman 2010, 42.

Bakım elemanlarına veya çocuk evlerine yönelik akademik çalışmalar incelendiğinde ise araştırmaların daha çok çocuk evleri modelinin işlevi ve çocukların özellikleri üzerine odaklandığı görülmektedir. Öte yandan bu konuda üretilen akademik araştırmaların büyük bir kısmının yüksek lisans düzeyinde olduğu, geri kalan kısmının ise sınırlı sayıda makale düzeyinde kaleme alındığı görülmektedir. Bakım elemanları üzerine yapılan az sayıdaki akademik çalışmalar incelendiğinde ise bu çalışmalardan birinin Yaman'ın 2010 yılında 'Bakıcı Annelerin Sosyo-ekonomik ve Çalışma Yaşamlarına İlişkin Özellikleri' isimli araştırması olduğu görülmektedir. Yaman, araştırmasında bakım elemanlarının çalışma süreçleri ve yaşadıkları zorluklara ilişkin veriler sunarken Başer'in 2013 yılında yayınladığı 'Çocuk Refahı alanında Yeni Hizmet Modeli: Çocuk Evleri' adlı çalışmasında çocuk evleri hizmetinin verimliliğini değerlendirmeye yönelik personel ve çocukların görüşleri ele alınmış ve bakım elemanlarının çalışma süreçlerine ilişkin yaşadığı sorunlara yer verilmiştir. Aslan (2016), 'Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanları ve Çocuk Evi Sorumlularının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri' adlı çalışması ile bakım elemanlarının sosyo-demografik özelliklerinin çalışma yaşamları ve motivasyonları üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. Kaynak ve Gökler (2018) ise Aslan'ın çalışmasına benzer olarak 101 bakım elemanı ve meslek elemanlarının mesleki doyumları ve tükenmişliklerini "Çocuk Refahı Çalışanlarının Tükenmişlik ve Mesleki Doyumları Üzerine Bir İnceleme" isimli çalışma ile kaleme almıştır. Bunların dışında çocuk bakım elemanlarının yaşadığı sorunlardan çok, belirli özelliklerinin çocuklarla karşılaştıkları sorunların çözümüne ne düzeyde etkisi olduğu sorusuna cevap arayan çalışmalar da literatürde yer almaktadır. Buna ilişkin; Yüksel'in (2017) "Çocuk Bakım Elemanlarının Bazı Özellikleri ile Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli çalışması ve Koçoğlu'nun (2019) "Korunma ve Bakım Altında Bulunan Çocukların Psiko-Sosyal Gelişiminde Çocuk Bakım Elemanlarının Sosyal Sorun Çözme Becerilerinin Rolü" isimli çalışması bu kapsamda değerlendirilebilir.

Görüldüğü üzere çocuk bakım elemanlarına yönelik üretilen az sayıda çalışmanın daha çok bakım elemanlarının özellikleri, çocuk evleri hizmeti içerisindeki rolleri ve tükenmişliklerine yönelik olduğu ancak mesleki bilgi ve tecrübelerinin ışığında karşılaştıkları sorunlar ve muhtemel çözüm önerilerine yönelik bir çalışmanın hali hazırda bulunmadığı görülmektedir. Bu açıdan çocuklar ve kurumsal işleyiş bağlamında oldukça mühim bir görevi yerine getiren; kaliteli ve işlevsel bir bakım ve koruma modelinin oluşturulabilmesi veya sürdürülebilmesinin önemli bir unsuru olan bakım elemanlarına yönelik araştırmaların ve uygulamaların yapılması gerekli olmaktadır. Bu çalışma ile çocuk evlerinde görev alan bakım elemanlarının iş yaşamında karşılaştıkları zorlukların ve sorunların; kurumsal, sistemsal ve sosyo-demografik açılardan ortaya konulması ve bu sorunlara yönelik çok boyutlu bir değerlendirmenin farklı değişkenler üzerinden yapılarak kurum içi hizmet standartlarının yükseltilmesi, personellerin iş ve yaşam doyumlarının artırılması, dolayısıyla çocukların iyilik hallerine olumlu bir etkinin oluşturulmasına katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Yöntem

Katılımcıların çocuk bakım elemanı olarak yerine getirdikleri görevlerin ve çalıştıkları kuruluşlarda yaşadıkları sorunların keşfedilebilmesi için; bir grup veya evreni çalışabilme, kolaylıkla ölçülemeyen durumları belirleyebilme, kendisini ifade etmekte zorlanan veya buna ihtiyaç duyan kesimlere seslerini duyurabilme, hikayelerini paylaşabilme imkanları sağlayabilmek ve katılımcıların bir problem veya konuyu hangi bağlam ve ortamda ele aldıklarını anlayabilmek amaçlarını taşıyan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır¹². Araştırma, bakım elemanlarının çocuk evlerindeki rol ve sorumluluklarının neler olduğunu öğrenmek ve çocuk evlerinin kurumsal işleyişinin bakım elemanları üzerinde etkilerini ortaya çıkarabilmek amacıyla durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Durum çalışmasının yapılabilmesi için sınırlı bir sistemin var olması ve bu sistemin nasıl işlediğine yönelik bir

¹² Creswell 2016, 48.

merakın bulunması gereklidir. Dolayısıyla metodolojik bir yaklaşım olan durum çalışmaları, sistematik düzeyde bilgi toplayabilmek için veri toplama araçlarını kullanabilme ve bu sınırlı sistemi derinlemesine inceleyebilme imkânı sağlar¹³.

Örneklemin belirlenmesinde kartopu yöntemi kullanılmıştır. Örneklem, her ne kadar İstanbul ili ile sınırlandırılmak istenmişse de görüşülen bir bakım elemanının İstanbul ilinde yaşıyor fakat Yalova’da çalışıyor olması örneklem grubuna Yalova ilinin de dahil edilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla İstanbul ve Yalova illerindeki çocuk evlerinde görevli 20 bakım elemanı araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Nitel araştırma, gözlem, mülakat ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algılandığı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür¹⁴. Bu çalışma kapsamında veri toplama yöntemi olarak yüz yüze mülakat tekniği ve yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanılması tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda kullanılmak üzere hazırlanan soruların geçerlik-güvenilirliğinin sağlanması için bu alanda çalışmakta olan bakım elemanlarından, sosyal çalışmacılardan ve akademisyenlerden fikir ve düşünceleri talep edilmiş, bu bağlamda sorular yeniden revize edilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular, “Bakım elemanlarının çocuk evlerinde yaşadıkları sorunlar nelerdir?” temel araştırma sorusundan yola çıkılarak hazırlanmış ve bu kapsamda araştırmanın alt problemine ilişkin bilgileri elde edilmiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı çocuk evlerinde görevli bakım elemanlarının 24-48 nöbet sistemi içerisinde çalışmalarından dolayı, görüşmelerin bakım elemanlarının izinli günlerinde veya mesai saatleri dışındaki sınırlı zamanlarda yapılması veri toplama sürecinin zorluklarından olmuştur. Bununla birlikte veri analizi sürecinde yapılan kodlama işlemi 3 kişi tarafından ayrı ayrı gerçekleştirilmiş olup, daha sonra ortak temalar belirlenmiştir.

Bulgular

Çalışma kapsamında elde edilen veriler, kurumsal ve sistemsel sorunlar ve bakım elemanlarının kendilerinden kaynaklı sorunlar olmak üzere 2 temel başlık ve her başlığa dair alt başlıklar şeklinde sunulacaktır. Kurumsal ve sistemsel sorunlar; çalışma sisteminin zorluğu, eğitimlerin yetersizliği, kurum ve dernekler ile ilgili yaşanan sorunlar, ev sorumlusuyla yaşanan sorunlar, gönüllü ve komşuluk ilişkileriyle ilgili yaşanan sorunlar ve çocuklarla ilgili yaşanan sorunlar olmak üzere 6 alt başlıktan oluşmaktadır. Buna karşılık bakım elemanlarının kendilerinden kaynaklı sorunlar ise; evli ve çocuklu olmak, cinsiyet faktörü, yaş faktörü ve kişisel özelliklerin etkisi şeklinde başlıklar halinde sunulmuştur.

Demografik Bilgiler

Araştırma neticesinde görüşmecilerin demografik bilgilerine yönelik bulgular tabloda sunulmuştur. Tabloya göre bakım elemanlarının çoğunluğunun kadın katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kadın katılımcıların çoğunluğunun evli, erkek katılımcıların ise bekar olduğu görülmektedir. Bunun yanında katılımcıların sorumlu olduğu çocuk sayısı ortalama beş çocuk olmakla birlikte çocukların yaş gruplarının farklılık gösterdiği görülmektedir.

Katılımcı	Yaş	E/K	Medeni Durum	Görev süresi	Çocukevi Yaş Aralığı	Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Görev süresi	Çocukevi Yaş Aralığı
K-1	35	Erkek	Bekar	4 yıl	10-15(erkek)	K-11	40	Kadın	Evli	6 yıl	8-10(erkek)

K-2	42	Kadın	Evli	5 yıl	11-17(erkek)	K-12	35	Kadın	Evli	2 yıl	12-16 (kız)
K-3	23	Erkek	Evli	4 yıl	12-15(erkek)	K-13	44	Kadın	Evli	9 yıl	17-18 (kız)
K-4	49	Kadın	Evli	7 yıl	8-13 (kız)	K-14	32	Kadın	Evli	8 yıl	6-13(erkek)
K-5	28	Kadın	Bekar	4 yıl	10-13(erkek)	K-15	32	Kadın	Evli	4 yıl	5-11(erkek)
K-6	45	Kadın	Evli	7 yıl	10-13(erkek)	K-16	51	Kadın	Evli	12 yıl	16-17(erkek)
K-7	48	Kadın	Evli	6 yıl	7-8 (erkek)	K-17	32	Kadın	Evli	2 yıl	11-15(erkek)
K-8	31	Erkek	Bekar	3 yıl	12-15(erkek)	K-18	25	Erkek	Bekar	1 yıl	6-13(erkek)
K-9	40	Kadın	Bekar	7 yıl	6-7 (erkek)	K-19	45	Kadın	Evli	2 yıl	5-8 (erkek)
K-10	34	Kadın	Evli	3 yıl	9-13 (erkek)	K-20	35	Kadın	Evli	2 yıl	5-8 (erkek)

1. Kurumsal ve Sistemsel Sorunlar

Elde edilen veriler kapsamında bu tema altında kurumsal olanakların eksiklikleri, kurumun ilişki içerisinde bulunduğu gönüllüler, komşular, dernekler gibi sosyal sistemlerle yaşanan problemler, kurum içi çalışma koşullarının zorluğu gibi konulara yer verilmektedir.

1.1. Çalışma Sisteminin Zorluğu

Çocuk evlerinin genel işleyişine bakıldığında; çocuklarla 24/48 nöbet sistemi içerisinde ilgilenen kişilerin bakım elemanları olduğu, bunun yanında 3-4 evden sorumlu ev sorumlularının bulunduğu bilinmektedir. Çocuk evlerinin bağlı olduğu koordinasyon merkezinde ise sosyal servis bünyesinde psikolog, sosyal çalışmacı ve çocuk gelişimci bulunmakta olup uzmanlar belirli durumlarda çocuk evinin ve çocukların sorunlarıyla ilgilenmektedir. Ancak çocuklarla en fazla birebir vakit geçiren ve ilişki içerisinde bulunan kişiler daha çok bakım elemanlarıdır. Bu durum; bakım elemanlarının yoğun bir iş yüküne sahip olması ve uzun çalışma saatlerinin bulunmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda bakım elemanlarının çalışma sistemi açısından karşılaştığı zorluklar; 24/48 sistemi, iş yükünün fazlalığı, ikili dönmeler olmak üzere 3 alt tema halinde ele alınmıştır.

1.1.1. 24/48 Sistemi

Yapılan görüşmelerde bakım elemanlarının büyük çoğunluğu; 24/48 çalışma sistemini oldukça yorucu bulduklarını ve 24 saat nöbette olmanın fiziksel ve ruhsal açıdan olumsuzluklar ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Bu duruma ilişkin olarak görüşülen bakım elemanlarından K-5 ve K-3'ün açıklamaları şu şekildedir:

“Bir gün 24 saatte nöbette olmakta gerçekten çok yorucu. Ya öyle böyle de değil. Hiç bitmeyen bir tempo oluyor ve gece denetimlerimiz oluyor yani bir şekilde denetim bu işin şey kısmı prosedür kısmı artık denetleme kısmı yani. Onun dışındaki sizin sorumluluğunuz zaten o gece evde uyanık olmak ya da her şeyi kontrol altına almak ya o insanı gerçekten yoruyor.” (K-5)

“İş yükümüz ağır olduğu için hem yemek hem temizlik hem çocuklarla ilgi ki özellikle çocuklarla ilgilenmek 24 saat farklı bir efor sarf etmemizi gerektiriyor. 24 saatte vurduğun zaman bizim uyumamız da gerekiyor prosedüre göre. Tamam dinlenin diyo ama uyuyun diye bir tabir olmadığı için biz çok yıpranıyoruz. Bu noktada biraz yeni düzenlemelere gerekiyor şart yani, yeni düzenlemeler 24 nöbetleri genel olarak hani biz yorulduğumuz için çocuklara belli bir yere kadar bişey verebiliyoruz onun ötesine geçemiyoruz.” (K-3)

1.1.2. İş Yükünün Fazlalığı

Görüşülen bakım elemanlarının tamamına yakını görev ve sorumluluklarının çok fazla olduğunu, günlük

rutin işlerin yoğunluğundan çocuklara zaman ayırma konusunda zorluk yaşadıklarını dile getirmiştir. Bakım elemanlarının görev ve sorumlulukları incelendiğinde; çocuk evinin tertip ve düzenini sağlamak, çocukların yemek, temizlik, bakım, ilgi vs. her türlü ihtiyaçlarını karşılamak, çocuklara bir nevi aile ortamının sunulmasını sağlamak şeklindedir. Bakım elemanlarının çalıştıkları çocuk evinde sorumlu olduğu çocuk sayısı yaklaşık 5 çocuk olmakla birlikte ilgilenilen yaş grubu çocuk evine göre farklılık göstermektedir.

Bakım elemanlarının iş yükü içerisinde en fazla dile getirdiği sorunlardan birisi 3 öğün yemek hazırlamak zorunda olmaları ve bu durumun oluşturduğu güçluktur. Bu duruma ilişkin bakım elemanları vakitlerinin önemli bir kısmını mutfakta geçirdiklerini ve önceki günden kalan yemeklerin verilmesi durumunda uyarı cezası alabildiklerini dile getirmiştir.

Görüşülen bakım elemanlarından K-6 bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Evimizdeki gibi bugün pişirdik bugün yedik artanları yarın şimdi o kadar sistemli yapmak durumundayız ki 5 çocuğa göre ayarlayıp şu kadardan fazla olmasın. Ertesi gün yine aynı şey aynı şey yemeye mesela iki gün üst üste aynı şey yedirildi görülürse bu bizim için uyarı yazısı geliyor mesela. Her gün o öğünler aynı şekilde. Öğünlerin birbirini tutmaması gerekiyor. Bir gün pilav yedirdiysem o kadar makarna veya bir bu kadar sistem biraz yorucu oluyor.” (K-6)

Yapılan görüşmelerde bakım elemanlarının önemli bir kısmı yemek yaparken geçirilen zamanın hem bakım elemanları hem de çocuklar açısından sağlıksız olduğunu dile getirmiştir. Görüşülen bakım elemanlarından K-3 ise duruma yönelik şunları dile getirmiştir:

“Ben temizliğe ve yemeğe ayırdığım vakti inanın yemek insanı çok yıpratıcı bir şey. Benim yani bir saatimi alıyor ve sürekli ayaktaım, sürekli efor sarf ediyorsunuz bi de onu toplaması var. En iyi ev hanımları bilir. Yani gerçekten zor bir durum. Bu olmadığı takdirde temizlik bir ölçüde yine halledilebilir. Günlük rutin temizliği yine yapabiliriz ama genel temizliğe girdiğiniz zaman dışardan bir destek alınması gerekiyor.” (K-3)

1.1.3. İkili Dönmeler

Görüşülen bakım elemanın önemli bir çoğunluğu yaşadıkları en büyük sorunu yaz dönemlerinde uygulanan ikili dönmelerin olması şeklinde ifade etmiştir. İkili dönme; bakım elemanlarının çalışma düzeninde 3'lü vardiya şeklinde mesai yapılmakta ve herhangi bir izin durumu verilmediği için personellerden birinin izne çıkması durumunda bakım elemanları 2'li vardiya şeklinde çalışmaktadır.

Görüşülen bakım elemanlarından K-20 ikili dönme durumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Mesela biz yazın izinlere çıkıyoruz, ikili dönüyoruz. Aslında izne çıkmıyoruz, biz müsaade ediyoruz o arkadaşız izne çıkarıyoruz. Aslında devletin bize verdiği bir izin değil bu. Çünkü o gittiği zaman biz ikili dönüyoruz. Biz yazın mahvolduk, benim çocuklarım mahvoldu. Bi de yazın çocukların hepsi evde oluyor, bir gün durup bir gün geliyorsunuz. Bu çok yıpratıcı oluyor.” (K-20)

İkili dönme durumlarında bakım elemanlarının çalışma temposunun oldukça yoğun olduğu, yorgunluk ve yıpranmanın çok fazla yaşandığı dile getirilmiştir. Buna yönelik olarak görüşmelerde; bakım elemanlarının personel sayısının eksikliğini sıklıkla vurguladıkları, ikili dönme ya da çocukların diğer ihtiyaçlarını karşılama durumlarında ara personel veya gündüzcü personelin gerekliliğini ifade ettikleri görülmüştür:

“Her çocuk evinde 3 personel çalışıyor. Ve biz personel olarak aslında bir personele daha ihtiyacımız var her ev için. Çünkü sonuçta bizler izne çıktığımızda diğer arkadaşlarımızın da onun yerine de çalışıyoruz. Aslında o izne çıkarken biz dinlenmemiş oluyoruz. Aslında iki katı çalışıyoruz.”(K-1)

1.2. Eğitimlerin Yetersizliği

Yapılan görüşmeler neticesinde bakım elemanlarının alana yönelik aldığı eğitimler; hizmet içi eğitim ve sertifika sürecindeki eğitim olmak üzere iki şekilde değerlendirilebilir. Hizmet içi eğitimler; kurum ve dernekler tarafından alana yönelik bilgileri içeren eğitimleri kapsamaktadır. Yılda toplam 5-6 eğitimi içermekte olup bu eğitimlerle bakım elemanlarının hizmetteki verimliliğinin artırılması hedeflenmektedir. Yapılan görüşmelerde bakım elemanlarının önemli bir çoğunluğu; verilen hizmet içi eğitimlerin etkisiz olduğunu, eğitimi veren kişilerin yeterli donanıma sahip olmadığını ve verilen eğitimlerin sıklıkla birbirinin tekrarı olduğunu dile getirmiştir.

Hizmet içi eğitime dair bakım elemanlarından birkaçının açıklamaları şu şekildedir:

“Hizmet içi eğitim de var düzenli tabi ki. Orada nasıl desem çok böyle sorunlarımıza çözüm olacak şeyler olmuyor. Yani zaten hani bizim bildiğimiz bizim yaşadığımız şeyler. Bazı şeyler de işte tekrar dile getiriliyor, yaklaşımlar falan ama. Onu zaten hizmet içi eğitim olmasa da çocuklarla iç içeyken zaten onları yaşıyoruz. Yani mesela yüzde olarak soracak olursanız hizmet içi eğitimlerin ne kadar etkili olduğu. Bi yüzde otuzu bile bulur mu bulmaz mı yani düşünmemem lazım. Hani öyle çok etkili bir şey olmuyor... Hani bir kur şeklinde olup da bundan bunu aldım bundan bunu öğrendim öbür kura geçtim şeklinde böyle bir ilerleme de olmuyor.”(K-9)

“Hizmet içi eğitimler daha uzman kişiler tarafından verilmeli mutlaka. Yani konusundan çok çok uzman belki bu işi yapmış ondan sonra hani bu işi bilen kişiler tarafından verilmeli. Çünkü bazı şeyler kitapta yazdığı gibi değil. Kitapta yazılan farklı ama senin uygulaman gereken durum farklı olabiliyor o yüzden kesinlikle yani böyle daha iyi daha kaliteli kişiler tarafından verilmeli.”(K-2)

Sertifika sürecindeki eğitim ise; Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu alanda farklı saatlerdeki eğitimleri de bulunmakla birlikte 540 saatlik çocuk gelişimi eğitimini ve 7-10 günlük staj eğitimini kapsamaktadır. Yapılan görüşmelerde bakım elemanlarının önemli bir çoğunluğu alana girmeden önceki süreçte yeteri kadar bilgilendirilmediklerini, eğitim sürecinin verimsiz ve yüzeysel geçtiğini, oryantasyon kapsamındaki staj döneminin ise kısa bir dönem olduğunu ifade etmiştir.

Buna dair görüşülen bakım elemanlarından K-7'in açıklaması şu şekildedir:

“İşte bir 10 günlük bir eğitim süreci geçirdim. Bence çok az çok az geldi bana. Hatta ben bir ay daha mı gitsem diye düşündüm. Gerçekten bir ay çok az. Bi 10 günlük görmeyle olmuyor. Oradaki çocuklar hakkında bir bilğim yoktu daha önce de yoktu. Mesela ben anaokulunda çalışmışlığım vardı 7-8 yıllık bir anaokulu geçmişim vardı ama bu çocuklar hakkında hiç bi bilğim yoktu. Öyle bir derneklere verilince bizim dernekte de belli bir cv toplandığını görünce ben de derneğe verdim öyle. Ama hiç bi bilğim yoktu. Bi 10 günlük işte olunca o da bana çok az gelmişti o zaman.”(K-7)

1.3. Kurum ve Dernek İle İlgili Yaşanılan Sorunlar

Çocuk evleri ile ilgili tüm işlemlerin yürütülmesi illerde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler il müdürlüğü

bünyesinde bulunan Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi tarafından gerçekleştirilmektedir. Çocuk evleri sistemi, koordinasyon merkezine bağlı olmanın yanında anlaşmalı dernek evleri aracılığıyla da hizmette bulunabilmektedir. Bu kapsamda çocuklara yönelik mesleki süreçler, çocuğun aile ve yakınlarıyla çalışma, hukuki süreçlerin takibi, çocuklara yönelik sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gibi tüm konularda kurum ve dernekler sorumluluğu paylaşmaktadır.

Yapılan görüşmelerde bakım elemanlarının dile getirdiği sorunlardan birisi de kurum ya da dernek bünyesindeki uzmanların (psikolog, sosyal çalışmacı ve çocuk gelişimci) çocuklara yönelik gerekli özveride bulunamaması, çocuklarla ilgili süreçlerde söz sahibi olmalarına rağmen çocukların sorun ve ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalmalarıdır. Buna yönelik olarak K-1; Koordinasyon Merkezi'nde çalışan uzmanların yetersizliğini şu şekilde dile getirmiştir:

“Terapi gören ya da psikolojik sorunları olan çocukların yeterli terapi alamadıklarını, sosyolog ve psikologların bu noktada çok yeterli olmadıklarını, kurumda işlerini tam yapamadıklarını ya da yeterli sayıda olmadıkları için yapamadıklarını düşünüyorum. Ve bu çocukların en çok psikolojiye psikoloğa ihtiyacı olduklarını düşünüyorum. Sosyolog ve psikoloğa ihtiyacı olduklarını düşünüyorum.” (K-1)

Görüşülen bakım elemanlarından K-3 ise kurum ve dernek bünyesindeki kişilerin çocuklara karşı ilgisiz olmalarının yanında işlerine yönelik engel teşkil edebilecek düzeyde karışılmasının bir takım sorunları da beraberinde getirdiğini şu şekilde açıklamıştır:

“Bu süreçte destek aldığımız hiçbir kişi yok, tam tersi bize köstek olan bir sürü kişi var. İşe müdahil olan kişi çok. Çocuklar ya burda bir yaşam var, özel bir alan var. Bu kadar kişi müdahil olduğu zaman söz sahibi olduğu zaman Çocuk bu durumdan kendine de pay çıkartıyor, aramızdaki bozuk hiyerarşiden de faydalaniyor.” (K-3)

Katılımcıların birkaçı ise bazı kurum ya da derneklerin bakım elemanlarına yönelik olumsuz tutum ve bakış açısına sahip olduğunu ifade etmiştir. Buna yönelik olarak görüşülen bakım elemanlarından K-20'nin açıklaması şu şekildedir:

“Mesela dernekten biri geliyor. Çocuklar hemen onlar geldi ya kurallar kalktı. O geldi istediğimizi yapabiliriz moduna giriyorlar. Böyle olmaması lazım. Biz Allah var derneğimiz de yeniydi bizim. Biz hep derneğimize de diyorduk. Böyle yapmayın. Böyle yaptığınız zaman böyle oluyor. Ama onlar da bizi anlamıyorlardı. Şimdi anlıyorlar. Son 5-6 aydır onlar da abla ne diyosa o. Abla onu yapma dediyse yapılmayacak. Hani bunu yapmayan dernekler de var. Çoğu bazı dernekler duyuyorum, evdeki personeli gerçekten tam bir hizmetçi pozisyonuna sokuyor ve o evdeki çocukların nazarına o personeli yerin dibine sokuyor. E sen gidiyorsun akşama kadar ben o çocuklayım. Çocuk benim sözümü dinlemezse ben ne yapabilirim.” (K-20)

1.4. Ev Sorumlusuyla Yaşanılan Sorunlar

Çocuk evlerinde çalışan ev sorumluları; evde verilecek hizmetlerin sunulmasından sorumlu olan kişilerdir. Ev sorumluları yönetmeliğe göre 4 evden sorumlu tutulmaktadır. Yönetmelikteki görev tanımlamasında ev sorumluları; çocukların okul, hastane, psikolog ve psikiyatri süreçleri gibi ihtiyaçlarından sorumlu olmakla birlikte ev içerisindeki işleyişi de sağlamakla yükümlü kişilerdir. Bu kapsamda yapılan görüşmelerde bakım elemanlarının bir kısmı ev sorumlularıyla ilgili; çocuklarla ve çocukların süreçleriyle yeteri kadar ilgilenmediklerini, kendilerine belli konularda baskı oluşturduklarını, çocuklar ile ilgili kararlarda destek olmak yerine daha müdahaleci

olabildiklerini ifade etmiştir. Bununla ilgili olarak görüşülen bakım elemanlarından K-9 şunları dile getirmiştir:

“Ev sorumlusuyla olan ilişkilerimiz orada çok etkili oluyor. Mesela ben çok şanslıyım. Benim ev sorumlum mesela her alanda çok yetkin, anlayışlı. Ondan sonra çocuğun gerçeğini bilen bir insan. Ama işte olmayanlarla da çalıştım. Böyle durumlarda çocukla şey arasında kalıyorsunuz işte sorumlunuz arasında kalıyorsunuz. Ya çocuğu ona tam anlatamıyorsunuz. Çünkü çocuklar hani başkasının yanında farklı davranabiliyorlar. Ve hani bunu çok iyi yapabilen çocuklar da oluyor. Ondan sonra siz de orada kendinizi ev sorumlunuza tam olarak ifade edemiyorsunuz. Bu davranışı neden böyle yaptığınızı. Mesela sizi tepkisel olmakla suçlayabiliyor ya da işte çok yakın olmakla suçlayabiliyor. Ama işte çocuk gerçeğini bilen bir insansa mesela ben şuan çok şanslıyım yani. Çocuk gerçeğini bilen işte tecrübeli bir insanla çalışıyorum ve bu benim işimi kolaylaştırıyor. Ama işte yeni mezun olmuş nasıl desem işte daha 20’li yaşlarda işte hiç çocukla birebir ilişkisi olmamış yani tabiri caizse hani bir çocuğun eline bir bardak süt iltıp vermemiş bir insan senin ev sorumlun oluyor. Sen 5 çocuğun sorumluluğunu taşıyorsun, 5 çocuğu birden okula gönderiyorsun, 5 çocuğun ödevini yaptırıp banyosunu yaptırıyorsun ve bu gerçeği anlayamıyor yani.” (K-9)

Görüşülen bakım elemanlarından K-7 ise ev sorumlularının çocuklarla ilgili kararlarda müdahaleci olma durumlarını şu şekilde açıklamıştır:

“Destek de değil bu konuda köstek de oluyorlar. Yani benim bir konuda ben bir karar vereceksem bir yaptırım yaptıracağsam o yaptırımın arkasında neden bana sormadın neden kendi kafana göre karar verdin diye de psikolojik olarak şey yapılıyor. Aslında orda ben varım o çocukla da 24 saat olan benim. Benim orda koyduğum kurala aslında başkası gidip bozmaması lazım ki çocuk beni orda bir şey bir otoriter olarak görsün ki beni daha iyi saysın. Bu konuda gerçekten de bakım elemanları biraz şey yapılıyor göz ardı ediliyor.” (K-7)

1.5. Gönüllü ve Komşuluk İlişkileriyle İlgili Yaşanılan Sorunlar

Çocuk evleri sisteminde; çocukların psiko-sosyal ve bedensel gelişiminin uygun bir şekilde sağlanması açısından çocukların bakımı apartman veya müstakil dairelerde gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan çocuk evi sistemi, merkezi yapısıyla yakın çevre ve komşuluk ilişkilerini beraberinde getirmektedir. Yapılan görüşmelerde yakın çevre ve komşuluk ilişkilerinin bakım elemanlarına belli konularda zorluk oluşturduğu, toplumun çocuklara ve kendilerine yönelik olumsuz bir bakış açısına sahip olabildiği ifade edilmiştir. Buna dair görüşülen bakım elemanlarından K-4 ve K-13’ün açıklamaları şu şekildedir:

“Devamlı denetim var yani belki çok eskiden olmuş olabilir. Bence bunun imajın düzeltilmesi lazım. Ben bundan çok rahatsızım yani ben mesela gururla çocuk evlerinde çalışıyorum diyorum ama bilmeyenlerinde bazı sorularıyla muhatap oluyorum ama. Nasıl oluyor illa bir magazinine giriyorlar. Nasıl oluyor, ne yapıyorsunuz, hemen o çocukların özel hayatlarına çok ilgi duyuyorlar ki onlar onların hayatları. Ya biz kesinlikle bu konuda bilgi vermeyiz zaten çok da bilmeyiz, bildiklerimizi zaten paylaşmak bize düşmez. Yani öyle.” (K-4)

“Kimisi böyle çok anlayışlı, olduğundan fazla yani mesela çocuklar çıplak gezerken yani çıplak derken kısa kollu askılı gezerken, bizim çocuklarımız o şekilde ay yazık üşür bunlar, ya seninki de çocuk benimki de çocuk yani. Acıma yani işte, o şekilde değişik insanlar var, her çeşit insan var”. (K-13)

Görüşülen bakım elemanlarından K-6 ise yakın çevreden ziyade ev gönüllülerinin çocuklara yaklaşımlarının ve bazı sistemsel sınırlılıkların bakım elemanlarını zor durumda bırakabildiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Bize de sorun olarak yansıyan gönüllüler evin ziyaret ederek çocukları görmek istiyorlar. Fakat belli bir prosedürü aşmadan o eve girmek yasak olduğu için devletle imza yetkisi olmayanın halkla karşı karşıya kalmak bizi çok yoruyor. Yani çocukları göreyim geldim bir şey getirdim tamam bizden izin aldım bırakıcam ama biraz da girmek istiyorum. Çocuklarla sohbet muhabbet dedikleri an biz de imza yetkisi olmayan içeri girmiyor dediği an çocuklarla uğraşmaktan sonra onlara o cümleyi kurmak bizi bitiriyor zaten, yoruyor. Karşımızda niye ki canım ya aldık getirdik. Elimizdeki malzemeyi alıyorsunuz, bizi böyle kapıda dikili bırakıyorsunuz, ayıp olmuyor mu falan şeklindeki ithamlar bizi aşırı derecede yoruyor.” (K-6)

1.6. Çocuklarla İlgili Yaşanılan Sorunlar

Çocuk evleri sistemi ortalama 5 çocuğun kaldığı evlerden oluşmaktadır. Çocukların seçimi Koordinasyon Merkezinde çalışan uzmanlar tarafından yapılmakta olup uygun olan çocukların kurum veya ilk adım merkezlerinden çocuk evine nakli gerçekleştirilmektedir. Yapılan görüşmelerde bakım elemanlarının çocuklarla ilgili; ayrılık ve alışma süreci, çocukların psikolojik süreçleri, küçük yaş grubuyla çalışma gibi noktalarda zorluk yaşadığı öğrenilmiştir. Çocukların ayrılma süreciyle ilgili olarak; çocukların ayrılırken kovuluyormuş hissi yaşadıkları, hırçın ya da duygusal davranışlar sergileyebildikleri, personele ve çocuklara yönelik olumsuz davranışlarda bulunabildikleri öğrenilmiştir. Çocukların alışma süreciyle ilgili ise; çocuğun yapısına göre alışma süresinin değiştiği, bunun yanında kurumdan gelen çocukların çocuk evlerine daha zor uyum sağladıkları, daha fazla uyumsuz davranışlar sergiledikleri, sıklıkla vurma ve bağırma davranışlarını uyguladıkları öğrenilmiştir. Görüşülen bakım elemanlarının çoğunluğu tarafından kurumdan gelen çocuklarla ilgilenmenin zorluğu ifade edilmiştir.

Bakım elemanlarının zorluk yaşadığı diğer bir durum ise; travmalı çocuklarla çalışmanın zorluğudur. Buna yönelik olarak bakım elemanlarının gerekli desteği göremedikleri, çocukların sorunlarıyla tek başına mücadele etmek zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. Bununla ilgili K-13’ün açıklaması şu şekildedir:

“Valla çocuklarla çok zor zamanlar da yaşadım. Çok hani problemlilerle çocuklarla da çalıştım. Dediğim gibi bipolar çocuğumuz vardı. Onla bayağı zor zamanlar yaşadık. Anı anına tutmuyordu çocuğun. Bi bakıyorsun iyi. İlaç kullanan bir çocuktü. Valla bilmiyorum ki o anda ne yapıyorduk. Baş etmeye çalışıyorduk yani onu sakinleştirmeye çalışıyorduk. İlgisini başka bir yere çekmeye çalışıyorduk. O şekilde yani.” (K-13)

Bunun yanında görüşülen bakım elemanları; küçük yaş grubu çocuklarla çalışmanın hizmet açısından daha zor olduğunu, yorgunluğun ve yıpranmanın daha fazla yaşandığını ifade etmiştir.

“Küçük çocuğun öz bakımı oluyor, her şey bir kişiye bakıyor o 24 saat içinde çocuk gece ateşleniyor sabaha kadar başındasın ateşini ölç yani 5 çocukla acile gittiğimi bilirim, çocuğu duşa sok, ondan sonra ateş düşürücü ver şudur budur, düşmez etmez, Dedim ya beş çocukla acilde sabahladığımı bilirim ama yetmiyor küçük çocuk da bir tane bayan yetmiyor, Mutlaka küçük çocukların bir dördüncü personeli ya ara personele ihtiyacı var.” (K-13)

2. Bakım Elemanlarının Kendilerinden Kaynaklı Sorunlar

Yapılan görüşmelerde bakım elemanlarının kendilerinden kaynaklı ortaya çıkan sorunlara ilişkin; yaş, cinsiyet,

medeni durum, çocuk sayısı, kişilik özellikleri gibi faktörlerin belirleyici etken olduğu görülmüştür. Bu tema kapsamında; evli ve çocuklu olmak, yaş faktörü, cinsiyet faktörü, kişisel özelliklerin etkisi üzere 4 başlık ele alınmıştır.

2.1. Evli ve Çocuklu Olmak

Görüşülen bakım elemanlarının demografik verilerine bakıldığında büyük çoğunluğunun evli ve çocuklu olduğu, özellikle kadın bakım elemanlarının 2'si haricinde diğer bakım elemanlarının tümünün evli olduğu öğrenilmiştir. Katılımcılar bu meslekte evli ve çocuklu olmanın kendileri açısından dezavantaj oluşturduğunu, ailelerine ve çocuklarına göstermeleri gereken ilginin paylaşılması noktasında zorluk yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu duruma ilişkin olarak kadın bakım elemanlarından birkaçının açıklamaları şu şekildedir:

“Ya ben aslında bu işe girerken bu işi bir avantaj olarak görüp girmiştım. Ama sonradan yaşadıkça biraz bana dezavantaj olarak dönmeye başladı. Niye çocuğum olduğu için. Saat aralığı çok fazla. 24 saat çalışma sistemi ama bunun 2 saati işe gidişi var, 2 saat geç dönüşü var. Yani bu 28 saati bulabiliyor. Ya ben mesela bugün nöbete gelicek olsam bugün sabah 7’de çıkıyorum. Ertesi gün geldiğimde çocuklarım zaten gitmiş oluyor, ben 1,5 gün onları görmüyorum. Bu açıdan çok bana dezavantaj oluyor. İnsan bir müddet sonra alışıyor. Ama benim çocuklarım mesela hala alışamadı. Kızım 4’e gitmesine rağmen halan eski işine dön diyor. Ve küçüğüm daha 4.5 yaşında. 2.5- 3’e geliyordu ben başladığımda. O gitme ben seni çok özliyorum diyor.” (K-20)

“Çocuklarından ayrı kalıyorsun. Hele çocuk küçükse aile konusunda benim eşimde 24 çalıştığı için bizim için çok büyük sıkıntı. Biz eşimle bir senedir mesela hiç kahvaltı yapmıyoruz, en küçük örnek. Birbirimize çok fazla vakit ayıramıyoruz, görmüyoruz. Çocuğu da ortak baktığımız için o isteyken ben bakıyorum, ben isteyken o baktığı için bizim için maalesef dezavantajı bu.” (K-12)

“Evli ve çocukluyuz, çocuğumuz açısından biraz sıkıntılar yaşadık yani yaşamaya devam ediyoruz bu konuda.” (K-10)

Görüşülen erkek bakım elemanlarının ise 1’i haricinde diğer bakım elemanlarının bekar olduğu, bu açıdan özel yaşamlarına vakit ayırmada sıkıntı yaşamadıkları öğrenilmiştir. Bakım elemanlarından K-8 bekar olmanın avantajını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben bekar olduğum için gece eve gitme gibi çok fazla bir zorunluluğum olmuyor. Benim her bi insanın aslında evli olduğu zaman çok farklı oluyor durumu. Ama bekar olduğum için 24 saat çalışmak benim için avantajlı oluyor. Çünkü daha sonrasında hem dinlenmeye hem ekstra gönüllülük faaliyetleri olsun ya da işler olsun zaman ayırabiliyorum bu benim için güzel oluyor.” (K-8)

2.2. Cinsiyet Faktörü

Bakım elemanlarının demografik verilerine bakıldığında; görüşülen 20 bakım elemanından 4’ünü erkek bakım elemanı, 16’sını ise kadın bakım elemanı oluşturmaktadır. Görüşülen bakım elemanları tarafından meslekte erkek ya da kadın olmanın farklı avantaj ve dezavantajlarının olduğu öğrenilmiştir. Görüşülen erkek bakım elemanlarının alanda çalışırken yemek yapma konusunda zorlandıkları, yemek yapmanın zahmetli ve uzun süren bir iş olduğunu dile getirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin K-8’in açıklaması şu şekildedir:

“Gerçekten ilk aşamalarda şu anda artık oturdu ama yemek konusunda ablaları ablalar gibi

olmadığımızdan olamayız. Bir bayanla bir erkek yemek konusunda tamam bir süre sonra belki erkek de güzel yapabilir ama hani bizim hayatımızda böyle bir şey yok. Yemek yapma gibi bir şey. Dolayısıyla yemek konusunda bazen kendimi eksik görüp çoğu zaman cebimden onlara dışardan söylediğim çok olmuştur. Yemek yaptıktan sonra hadi bunu da yiyelim diye.”(K-8)

Görüşülen kadın bakım elemanlarının bir kısmının ise bu alanın kadınlar açısından daha yapılabilir bir alan olduğunu düşündükleri öğrenilmiştir. Buna dair K-6 ve K-20'nin açıklamaları şu şekildedir:

“O kadar ev ki yani ev hayatı. Yaptığınız iş de zaten bildiğiniz, kendinizin de 40 senedir 20 senedir yapıyorsunuz aile ortamı. Çocukları bir anlamda sadece eve yaptığım yaşantıyı sadece orada taklit etmek gibi bir şey oluyor. Onun için zor gelmiyor.” (K-6)

“Zaten ben ev hanımı olduğum için bu işleri hep kendim yaptığım için hiç yabancılık çekmedim.” (K-20)

Yapılan görüşmelerde kadın bakım elemanlarının çocukların kriz durumlarıyla ilgili müdahalede zorluk yaşadıkları, bu gibi durumlarda erkek bakım elemanlarından yardım istedikleri öğrenilmiştir. Bu durum K-8 tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Diğer evlerde yaşananlarla direkt temas bizi de etkiliyordu. Ben nöbetimde herhangi bir evde bir şey olduğu zaman hemen erkek de olmamın etkisiyle hemen bize müdahale etmemiz isteniyor. Gidin, hemen çocuğu bulun falan. Bir çocuk kaçıyordu bir gün boyunca biz onu aradık polislerle beraber.” (K-8)

2.3. Yaş Faktörü

Çocuk evlerinin çalışma sistemine bakıldığında; bakım elemanlarının 24 saatlik çalışma sistemi içerisinde günlük rutin işlerinin oldukça yoğun olduğu, çocukların her türlü ihtiyaçlarıyla ilgilenmenin yanında temizlik, yemek, alışveriş gibi birçok sorumluluklarının bulunduğu bilinmektedir.

Bakım elemanlarının demografik verilerine bakıldığında ağırlıklı yaşın 30 ile 40 arasında olduğu, bununla birlikte erkek bakım elemanlarının yaş ortalamasının kadın bakım elemanlarına göre daha genç olduğu gözlenmiştir. Buna ilişkin olarak alanda çalışan genç bakım elemanlarının çocuklara ve ev işlerine yetebilme konusunda daha az zorluk yaşadığı öğrenilmiştir. Bu kapsamda görüşülen bakım elemanlarından birkaçının açıklaması şu şekildedir:

“Ben genç biri olduğum için çok büyük avantajları var. Çünkü vücudum çok çabuk yorulmuyor. Diğerlerine göre yorulmayınca bu sefer işlerimi hızlıca yapıyorum”. (K-18)

“Yani şuan sağlığım el verdiği sürece de mesela yaşım şu kadar oldu bırakıcam değil de sağlığım gittiği kadar da devam etmeyi düşünüyorum. Çünkü ciddi bir şey istiyor, fiziksel aktivitemiz var. Yani bir evin yemeği, temizliği, çocukların çamaşırı yani bitmeyen bir temizlik var.” (K-6)

2.4. Kişisel Özelliklerin Etkisi

Çalışmada görüşülen bakım elemanlarının demografik yapılarının farklı olmasının yanında her bir bakım elemanının farklı karakter yapısına sahip olduğu görülmektedir. Görüşülen bakım elemanlarının birtakım kişisel özelliklerinin belli açılardan dezavantaj oluşturabildiği öğrenilmiştir. Katılımcıların bir kısmı bu meslekte duygusal yapıda olmanın kendileri için dezavantaj oluşturduğunu, çocukların psikolojik süreçlerinin ve ayrılıklarının kendilerini oldukça etkilediğini dile getirmiştir. Görüşülen bakım elemanlarından birkaçının açıklamaları şu şekildedir:

“Ben çok zor alıştım. 7.5 yıl aynı evde elimde büyüyen çocuklardan ayrılmak gerçekten bana çok zor geldi. Hepimiz ağlayarak salya sümük böyle ayrıldım. İlk işte bana telefon ettiler, dediler işte bundan sonra nöbetleriniz şurası, şu ev. Ben dondum, kaldım. Ağlıyorum çocuklar sofrada. Hepsi geldi, başıma yığıldı. İşte ne oldu abla falan. Anne noldu bilmem ne. Ağlıyorum açıklayamıyorum çocuklara. Nasıl anlatacam onu.” (K-13)

“İlk etapta beni çok kötü etkiledi tabi. Şimdi bu noktada duygusal olduğum için kendi çocuğumdan ayrılmışım gibi bir his oluyordu ilk zamanlar ilk çalıştığım yıllarda böyleydi.” (K-1)

Sonuç

Çocukların vakitlerinin büyük bir kısmını birlikte geçirdiği, yaşanan ev içi sorunlara en çok maruz kalan ve etkilenen, çocuğun iyilik halinin desteklenmesi noktasında görünmeyen emeğin temsilcileri olan çocuk bakım elemanlarına dair literatürde çok sınırlı sayıda çalışmanın bulunması bu araştırmanın ortaya çıkmasında temel motivasyonları olmuştur. Katılımcılardan elden edilen bulgular neticesinde çocuklarla çalışmanın zorluğu yanında kurumsal ve sistemsel sorunların varlığının bakım elemanlarının iş kalitesini ve motivasyonlarını etkilediği tespit edilmiştir. 24/48 çalışma sistemi, çocuk bakımı, ev işlerinin yoğunluğu, iaşe temini gibi çok çeşitli görevlerin varlığı ve yıllık izinlerinin kullanımı noktasında yaşanan özlük haklarına dair sorunlar; bakım elemanlarının iş kalitesi ve motivasyonunu olumsuz yönde etkileyen kurumsal ve sistemsel sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Yaman’ın (2010, s.105) yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmekle birlikte; çalışma sürelerinden kaynaklı sorunlar, görev dışı işlerin verilmesi, sorumlulukların fazla olması, hakların verilmemesi, anne sayısının az olması, gece tek kişi çalışma, iaşe temininde yaşanan eksiklikler gibi sorunların bakım elemanlarının kurumsal sorunları noktasında öne çıktığı görülmektedir. Kaynak ve Gökler’in (2018, s.161) aralarında bakım elemanlarının da bulunduğu, çocuk refahı alanında çalışan 101 kişinin mesleki doyum ve tükenmişliklerini ölçtükleri araştırma da vardiyalı çalışmanın ve olumsuz çalışma koşullarının çalışmamızda çıkan sonucu destekleyecek şekilde mesleki doyum ve tükenmişliği azalttığı ortaya konulmuştur. Aslan ve Erbay’ın (2017) çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının iş doyumunu ve tükenmişlik düzeylerinin araştırıldığı bir çalışmada ise çalışma hayatıyla ilgili yaşanan sorunların bakım elemanlarının iş doyumunu ve tükenmişlik düzeylerini olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Bakım elemanlarının gönüllü ve komşularla yaşanan olumsuz deneyimlere dair bulgular dikkat çekmektedir. Çocuk evi sisteminin komşu ve gönüllülerle yakın ilişkiyi beraberinde getirmekle birlikte çocuklara ve bakım elemanlarına yönelik olumsuz bakış açısı ve söylemleri de ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Katılımcılardan elde edilen bilgilerde komşuların bakım elemanlarına yönelik olumsuz düşünce ve davranışlarda bulunabildiği yönünde bilgiler mevcuttur. Ankara’da bulunan 43 çocuk evi ile aynı apartmanda ikamet eden komşular üzerinde yapılan bir çalışmada; komşuların büyük bir kısmının çocukların gürültü yapmasından rahatsızlık duydukları ifade edilmiş olup istisnalar bulunmakla birlikte genel anlamda çocuklara ve bakım elemanlarına karşı olumlu duygu ve düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir¹⁵. Her ne kadar SHÇEK Genel Müdürlüğü’nce 2008 Yılında çıkarılan Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik doğrultusunda düzenlenen Genelge kapsamında bakım elemanlarına sertifikasyon eğitimleri, kurum içi eğitimler ve danışmanlık hizmetleri verilse de¹⁶ bunların yetersiz kaldığı ve faydalanılmadığı yönünde çok sayıda geri bildirimler alınmıştır. Bu hususun da yer aldığı bir çalışmada bakım elemanlarının %37.7’sinin, bir diğer çalışmada %25.6’sının hizmet içi eğitim almadıkları,

¹⁵ Çelik 2016.

¹⁶ Yaman 2010, 104.

sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan aynı çalışmada evli ve çocuk sahibi personelin mesleki doyum düzeyinin bekar personele göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuş ve bekarların tükenmişlik duygusu yaşamasının evlilere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Son olarak ise çocuk alanında çalışan fakat çocuk sahibi olmayan çalışanların çocuk sahibi olanlara oranla daha fazla tükenmişlik yaşadığı bulunmuş olup bu bulgular elde ettiğimiz bulguları destekler niteliktedir. Benzer şekilde Aslan ve Erbay'ın (2017) çalışmasında da yaşın, medeni durumun, sorumlu olunan çocuk sayısının, günlük çalışma sürelerinin, bakım elemanlarının yaşadıkları sorunlar üzerinde etkili olan değişkenler olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının iş yükü yöneticisi ve kurum içi gelişimi sağlayıcı eğiticilik (personel geliştirici) rolünün gereği olarak en önemli hedef kitlelerinden birisi de bakım personelleridir. Personel gelişimi, eğitici rolünün gerektirdiği birçok özelliğe sahip olmayı gerektirmektedir. Çalışan oryantasyonu ve eğitimi, personel yönetimi, denetim, danışmanlık sosyal hizmet uzmanından beklenen özelliklerin yalnızca bazılarıdır¹⁹. Bu açıdan bakıldığında sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla müşterek çalışmada bulunduğu bakım personellerinin yaşadıkları sorunların farkına varması ve bu sorunların çözümü noktasında sorumluluk alması beklenmektedir. Bu beklenti öncelikle sosyal hizmet uzmanının mesleki rol ve sorumluluğunun bir gereği olarak görülmektedir. Öyle ki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğin 6. maddesinin 2. fıkrasının (p) bendinde ev sorumlularının “hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesine katkıda bulunmak ve uygulanmasını sağlamak, sonuçlarını koordinasyon merkezine bildirmek” görevlerine değinilmektedir.

Bunun dışında Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezlerinin (ÇEKOM) çocuk evleriyle arasındaki iletişimin ve işleyişin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve bakım personellerinin eğitimi ve motivasyonu noktasında destekleyici bir işlev görmesi gerekliliğinin daha fazla öne çıkması beklenmektedir.

Son olarak bakım elemanlarının sosyal haklarının yeniden düzenlenerek var olan aksaklıkların giderilmesi, sorumlu oldukları çocuk sayısının yanında yaş gruplarının da dikkate alınarak iş yükünün yeniden belirlenmesi çalışanların mesleki doyumunu ve işlevselliği noktasında önemlidir.

¹⁹ Sheafor ve Horejsi 2016, 82-83.

Kaynaklar

Aslan, E. (2016). Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanları ve Çocuk Evi Sorumlularının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı.

Başer, H. (2013). Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli "Çocuk Evleri". Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı.

Creswell, J. W. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri-Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. Siyasal Kitabevi.

Çelik, C. (2016). Komşuların Çocuk Evlerine İlişkin Değerlendirmeleri. Yüksek Lisans. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Çocuk Hizmetlerine Dair İstatistikler (2019). Erişim Adresi: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>.

Kaynak, R. Ç. ve Gökler, R. (2018). Çocuk Refahı Çalışanlarının Tükenmişlik ve Mesleki Doyumları Üzerine Bir İnceleme. Akademik Hassasiyetler, 5(9), 155-169.

Keten, D. (2017). Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Ankara Çocuk Evleri Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. Yüksek Lisans, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı.

Koçoğlu, S. (2019). Korunma ve Bakım Altında Bulunan Çocukların Psiko-Sosyal Gelişiminde Çocuk Bakım Elemanlarının Sosyal Sorun Çözme Becerilerinin Rolü. Yüksek Lisans. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı.

Koşay, A. (2013). Çocuk yuvasında ve Çocuk Evinde Kalan Korunmaya Muhtaç Çocuklar İle Ailesi Yanında Yaşayan Çocukların Sosyal Becerilerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Merriam, S. B. (2015). Nitel Araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Şavlı, H. (2018). Çocuk Evlerinde Kalan Korunmaya Muhtaç Çocukların Sosyalizasyonu Küçükçekmece Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı.

Sheafor, B. ve Horejsi, C. J., (2016). Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler. Ankara: Nika Yayınevi.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081005-1.htm>.

Yaman, F. (2010). Bakıcı Annelerin Sosyo-ekonomik ve Çalışma Yaşamlarına İlişkin Özellikleri: Ankara İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Yıldırım, Ş. (2013). Çocuk evlerinde kalan çocukların ilişki dinamikleri: İzmir Örneği. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı.

Yaşar, Ö. (2013). Korunmaya Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yurtlarından Çocuk Evlerine Geçişin Çocukların Sosyo Kültürel ve Psikolojik Gelişimlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (18), 199-221.

Yüksel G. (2017). Çocuk Bakım Elemanlarının Bazı Özellikleri İle Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Amasya Çocuk Evleri Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.